

Beszámoló a 2015. április 30. – május 1. közötti Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei útról

A **Természetvédők Turista Egyesülete** folytatta az előző évben elkezdett és négy évesre tervezett sorozatát, melynek során a műemlékekben és természeti látnivalókban oly gazdag megyét járjuk be. Idén a **Nyírséget** és a **Rétköz** déli határát jártuk be. A Nyírség hazánk második legnagyobb futóhomok területe.

23 túratárral indultunk el utunkra. Az első megállónk **Nyírtét** volt, ahol a megye legrégebbi templomát néztük meg, amely ma a református felekezeté. Papp Krisztián tiszteletes úr szívélyesen fogadott minket és mesélt a gyülekezeti életről. A templom a XIII. században épült, valószínűleg még a tatárjárás előtt, román stílusban. 1936-ban nagy műgonddal felújították és bővítették.

Következett **Levelek** község, ahol a római katolikus templomot tekintettük meg. A templom a hagyomány szerint a XIII. században épült, ma fennálló legrégebbi részei XV. századiak, gótikus stílusban. Igen szép a homlokzat bélétes kapuja. A jobb oldalon egy szép reneszánsz kőkeretes kapu került elő.

Leveleken kávészünetet tartottunk, majd folytattuk utunkat **Ramocsaházára**. Itt a polgármester úr mesélt a falu életéről és megmutatta a Mikecz-kúriát, amely feltehetőleg XIII. századi épület, melyet a XVIII. században alakítottak át. Külső utcai homlokzata eredetileg hat nyílástengelyes volt, amelyet oldalról két-két nyílástengellyel bővítettek. Ma fiókgyógyszertár működik benne. Majd a református templomhoz mentünk. A ma álló templom építéséről a toronybejárat fölött és belül az oldalajtó felett elhelyezett tábla tudósít: 1841-1843, illetve 1882. A templom óraparkányos tornya 27 m magas. Gazdag faragású copf stílusú kőszószeke és feljárata áttört mellvéddel készült. A szabadon álló, homlokzati tornyos, késő barokk templom műemlék jellegű.

Innen **Nyíribrony** felé vettük utunkat. Szalkó Károly tiszteletes úr mutatta be a templomot, amely román kori eredetű, de a XVIII. században késő barokk stílusban átépítették. Hajója déli falán XIV. századi, gótikus, Szent Katalint és püspökalkotot ábrázoló falképek láthatók. A barokk templom középkori eredetére egy 1985-ös kutatás derített fényt. A jelenlegi épületnek a torony felé eső kétharmada (az egykori hajó) XIII. századi, a torony alatt román kori bejárat található.

Következő állomásunk **Székely** község volt, ahol az Orosz-család egykori kastélyát néztük meg, sajnos csak kívülről, illetve a lépcsőházig tudtunk bemenni, olyan rossz állapotban van. Építési idejéről nincs pontos évszám, azonban bizonyos, hogy a XVIII. sz. második felében már állt. A Zoltán-család későbbi leszármazottai közül legutoljára Csicseri Orosz Sándor földbirtokosé volt a kastély. Az épület copf stílusú, egyemeletes, manzárd tetős középrizalitja fugás díszítéssel és szegmentívvel ellátott, oldalhomlokzatán 4-4 alak látható. A kastély eredetileg 12 szobásnak épült. A II. világháborúban súlyosan megsérült. Az Országos Műemléki Felügyelőség 1960-ban állíttatta helyre, mára azonban életveszélyessé vált. Vele szemben a XIV. századi református templom felújítás alatt állt, így csak kívülről tudtuk megtekinteni. A régi csúcsos toronysisak a templom kertjében állt, a munkások éppen készültek az újat beemelni.

Végül a **laskodi** református templomot tekintettük meg, amely több szakaszban került bővítésre, az első román stílusú kis templomot 1321-re datálják. A déli falon élénk színű Szent László legenda és Vir dolorum freskók láthatóak, az északi falon Szent György és az Utolsó ítélet töredékes ábrázolásai.

Szállásunk **Vásárosnaményben** volt, a Marianna Center Panzióban, első vacsoránk brokkoli krémleves, sült csirkecomb, rizs és befőtt volt.

A második napot **Nagyvarsányban** kezdtük, az igen különleges gótikus-szecessziós stílusú református templomban. Nagyvarsány egyike a megye legrégebbi településeinek, első templomát már a X. században említik. A mostani templom építése a XV. századra tehető, déli falába egy 1463-as sírkövet építettek be, északi falában egy gyönyörű gótikus kőablak és egy 1523-as faragott reneszánsz szentségfülke mesél a múlttól. 1926-ban jelentősen bővítették, ekkor kapta a 20 m magas, szecessziós ízlésű, gótizáló harangtoronyt és az egyedülálló kiképzésű berendezést, karzatot. Ma is használják azt a vörös márvány úrasztalát, melyet gróf Gyulai Ferenc adományozott a gyülekezetnek a XVIII. században.

Két gyönyörű fa harangtorony következett: az egyik **Gemzsén**, a másik **Szabolcsbákán**. A gemzseit az egykori piactéren Kakuk Imre építette 1789-ben, tölgyfából. Az építéshez és az összeszereléshez csak faanyagot használtak. Tetejéről igen szép kilátás nyílt a falura. A szabolcsbákai késő barokk harangtorony 1781-ben épült, tömzsibb, mint a másik. Mindkettő szépen karban van tartva.

Innen **Anarcsra** mentünk, ahol Diák Péter tiszteletes úr fogadott minket és mutatta meg a református templomot. A templom 1275-ben épült gótikus stílusban, kriptájában nyugszik a Czóbel család több tagja, báró Vay János és gróf Teleky Borbála. A szentély északi oldalán impozáns méretű gótikus szentségtartó fülke látható az Anarcsi család címerével. A templommal szemben a Czóbel család egykori kúriáját körülvevő parkban tisztelegtünk Czóbel Minka költőnő sírjánál, meghallgattuk csodaszép verseit. A méltatlanul elfeledett költőnő kapocs Arany János és Ady Endre között, a magyar szimbolikus költészet előfutára. Szívünk vérzett, mikor a Czóbel kúriának csak a romjait láthattuk. A helyreállítással addig késlekedtek az illetékesek, amíg a tavaszi eső romba döntötte a

kúria megmaradt falait – melyet 10 évvel ezelőtti utunkon még aránylag épségben láthattunk. Több mint szomorú, hogy kevés megmaradt emlékeinket sem tudjuk megbecsülni és az utókornak megmenteni.

A színes népviseletéről híres **Ajak** következett, amely a megye egyik legrégebb települése. Református templomát a XIII.-XIV. században építették. A tető felett kis torony áll, festett famennyezete XVIII. századi barokk.

Következő állomásunk **Vaja** volt. Ott először megtekintettük a református templomot, melyet a XIV. században építettek és Szent Imre magyar herceg tiszteletére szenteltek fel. A templom elé a XVIII. században kétszintes tornyot emeltek, rajta a Vay-család címere látható. Felmásztunk a toronyba, megcsodáltuk a régi harangokat. A magasból szép rálátás nyílt a vajai várra, a falura és a környező vidékre. Innen átmentünk a vajai várba, ahol szép ismertetőt kaptunk a várkastély építéséről és a család történetéről. A kastély főépülete a XVII. század elején készült el reneszánsz stílusban, 1659-ben az északi toronnyal, a XVIII. század elején a déli toronnyal bővítették. Molnár Mátyás neves népművelő erőfeszítéseinek köszönhetően restaurálták a várat és 1964-ben múzeumként megnyitották. Az első emeleti nagyterem mennyezetén Magyarországon egyedülálló reneszánsz stukkódíszítés került elő, a második emeleti nagyterem mennyezetét Lohr Ferenc Nikápolyi csata c. freskója díszíti, melyet a család rendelt meg a millennium tiszteletére. A pincszinten a boltíves nagyteremben kőtár működik, a földszinti termekben az ottani alkotótáborban készült műveket állítják ki. Az emeleti termekben a Rákóczi-kor és – szabadságharc vonatkozásai láthatóak, valamint a birtokos Vay család története. A család egyik leghíresebb tagja Vay Ádám, akit Rákóczi fejedelem „szürke eminenciásaként” is emlegetnek, a fejedelem egyik legfőbb bizalmasa volt.

Egy picinyke zsákfalú, **Papos** következett, ahol körbejártuk a XIV. századi kis templomot. Ma már kiállítóhelyként működik, a templom tömege, formája hozzáépítés nélkül őrzi gyönyörűen arányos középkori struktúráját.

Aznapi utolsó állomásunk **Nagydobos** volt, a megye egyik legrégebb települése, már 1219-ben említik. A park felől láttuk a Perényi-család 181-ben épült klasszicista stílusú kastélyát. Felmásztunk a közelben lévő dombra, ahol Perényi Péter 1968-ban későromantikus stílusú kápolnát építtetett, berendezése neogót. A többszintes kápolna alsó szintjén temetkezett a család. A falut elhagyva szép modern kilátó hívta fel magára a figyelmet, és bár fáradtak voltunk, többen felmásztunk a tetejére és gyönyörködtünk az íves tájban, a szántóföldek és erdők ezernyi színében. Hazaérve jóízűen fogyasztottuk el vacsoránkat, mely lebbencsleves, zöldborsós sertésszelet tarhonyával és puding volt.

A harmadik napon első állomásunk **Kállósemjén** volt, amely a Balogsemjén nemzetségbeli Kállay család ősi fészke volt. Határában ősi láp maradványa, a Mohos-tó terül el. Mi a görög katolikus templomba mentünk, ahol Orosz István parókus fogadott szívélyesen. A XV. századi gótikus templomot a betelepített görög katolikus lakosság a XVIII. század végén alakította át barokk stílusban. Támpilléres, gótikus szentélye déli oldalán befalazott gótikus ablak nyoma vehető ki, gyönyörűen felújított ikonosztáza gazdagon faragott XIX. századi munka.

Élményekkel gazdagon vettük utunkat **Nagykálló** felé, ahol várt vezetőnk, Mészárosné Ilona. Először a református templomot és tornyát néztük meg, a lelkesebbek fel is másztak. A fejedelem nevét őrzi az 1710-ben épített református templom három emeletes harangtornya. Az ún. Rákóczi-torony a Szabadság téren, a templom mellett áll, az Alföld legmagasabb építményei közé tartozik, sisakkal együtt 60 méter magas. 1733-ban emelték, a katolikusok tiltakozásának dacára 1807-09 között azért épülhetett fel, mert Kállónak nem volt megfelelő tűzörlő helye. A nagyméretű, négyzetes, pillérekkel megtámasztott, két méter vastag falú torony onnan kapta a nevét, hogy a fejedelem által a szabadságharcban elsőként elfoglalt kállói vár köveit is beleépítették. Majd átmentünk az 1753-ban késő barokk stílusban épült római katolikus templomba, ahol ismertetőt kaptunk a város múltjáról és jelenéről. Nagykálló 1747 – 1867 között megyeszékhely volt, impozáns épületei tanúskodnak múltjáról. Utána ritka élményben volt részünk: bemehettünk a ma pszichiátriai kórházként üzemelő régi Megyeháza épületébe. Ez a hatalmas barokk-klasszicista épület 1779 és 1876 között megyeháza volt, majd 1895-től tébolyda. Felmentünk a díszterembe és lementünk a pincébe, ahol egykor a rabokat őrizték sanyarú körülmények között – még láthatóak voltak azok a szögekkel kirakott gerendák, amelyeken az elítélteknek állniuk kellett. Nagykálló főterén áll II. Rákóczi Ferenc szobra, magas fák, szökőkút és árnyas padok várják a kikapcsolódni vágyó embereket Rövid séta során megnéztük Korányi Frigyes szülőházát, majd a Tanodát, ahol iskolatörténeti kiállítás van berendezve a középkortól napjainkig. Ezután az ún. Szilágyi-ház következett, ahol helytörténeti kiállítás látható, többek között a kállói vár és a Kállai kettős, valamint a cipész foglalkozás emlékeivel. Ekkor már éhesek voltunk, így ebédszünetet tartottunk.

Majd átmentünk a közeli **Máriapócsra**. Itt először a római katolikus templomot néztük meg. A templom egyszerű épülete kívülről nem is sejteti, hogy csodaszép középkori freskó, az ún. Köpenyes Madonna látható a falán. A máriapócsi római katolikus templom (a kistemplom) a város legrégebb műemlék épülete. Gótikus eredetű, sokszögű záródással ellátott keletelt téglatemplom. Gótikus eredetre utalnak a szentély támpillérei, déli csúcsíves ablakai, valamint a torony nyugati elfalazott ablakai, amelyek kialakítása 14. szd. első felére vall. A templom hajójának déli falán található az ún. Köpenyes Mária freskótöredék a XV. századból: főpapok, királyok, férfiak,

nők, gyermekek folyamodnak Máriához. Ez a töredékeiben is megható kép beszédes bizonyosága a máriapócsi nép ősi Mária tiszteletének. A hófehér templombelső a Szűzanya szeplőtelen tisztaságát sugallja.

Majd átmentünk a kegytemplomhoz, amely görög katolikus templom. A fogadótérben ismertetést kaptunk a templom és a kegykép történetéről, majd bementünk a templomba, ahol éppen mise zajlott. Sok zárandok imádkozott, látogatta meg a messze földön híres kegyképet, a templom fiatal kántora zengő hangon énekelt, a gyertyák fényénél szépen ragyogtak az oltárképek.

Szállásunkon jókedvűen ültünk le vacsoránkhoz, mely zöldségleves, párizsi szelet, krumplicsüsti, savanyúság és tejbegríz volt.

Következett az est fénypontja: átgyalogoltunk a közeli **Szilva Termálfürdő**be, ahol a napi fáradságot kiáztattuk, kellemesen ellazultunk a meleg gyógyvízben, úszkáltunk a medencékben.

Az utolsó napon fájó szívvel pakoltunk be a buszba, de még várt ránk sok szép látnivaló. Először **Baktalórántházára** mentünk, ahol megnéztük a XIII. századi alapokon álló református templomot, majd a híres római katolikus templom következett, amely a beregi gótikus út egyik állomása. A falu a középkorban a Baktai család birtoka volt. Első okleveles említése 1317. A valószínű építési idő 1340 körül lehet, az építőt a Baktai család tagjai között kell keresnünk. A templom falazatát különböző színű téglák alkotják, ezek többsége vörös, de vannak fekete és zöldmázás felületet mutató darabok is. A 2009. évi kutatás során előkerült a szürkés színű középkori vakolat maradványa is. A templom a XVI. század második felében került a protestánsok kezére, a katolikusok 1731-ben kapták vissza. Ekkor történt a templom nyugati irányú meghosszabbítása és a torony emelése. A baktalórántházai római katolikus templomban 1962-ben kezdődtek meg a helyreállítási munkálatok, ekkor találták meg a keleti szentélyfalán a Keresztrefeszítés-falképet. Ezt később eltakarták az oltárképpel, így az a legutóbbi időkig nem volt látható és nem voltak ismertek a szentély rejtett kincsei. A falképek teljes feltárása egészen 2010 nyaráig várni kellett, a feltárás során azonban a szentély egész felületén káprázatos falképegyüttes került elő a vakolatok alól. A szentély mellett a hajó falain is sorra kerültek elő a szebbnél szebb falképek. A restaurálás 2012-ben zajlott, így pompás freskóegyüttes vált láthatóvá. A keleti szentélyfal középső képműveiben a megfeszített Krisztust festették meg, a kereszt alatt Máriával és Szent János evangélistával. A keleti szentélyfal alsó képregiszterében Szent Erzsébet legendájából látunk egy jelenetet. A szentélyboltozaton a mandorlába foglalt Krisztus látható, a másik képen Szűz Máriát és a kis Jézust ábrázolták. A hajó északi falán Szent László koronázását láthatjuk, a déli falon Szent Ilonát festették meg a kereszttel. A diadalív északi oldalán Szent Dorottya legendájának részlete maradt fenn. A falképek a XV. század elején készülhettek.

Átmentünk a szemben lévő, elhanyagoltságában is pompát sugárzó kastélyparkba és megtekintettük a Dégenfeld-kastélyt. Az épület üresen áll, hasznosításra várva. A település legjelentősebb földesura gróf Dégenfeld Imre volt, aki 1848-49-ben Szabolcs Vármegye főispánja, kormánybiztosként jelentős szerepet vállalt a szabadságharcban. Az ő nevéhez fűződik a kastély átépítése is, amit az 1840 – 1850-es évek között időre tehetünk. Az átépítéssel a kastély 46,92 méter hosszúságú és közel 17 méter szélességű lett, az épület mindkét oldalához hozzátoldottak, és emeletet építettek rá. Összesen 15 dongaboltozatos szoba volt található az épületben. A kastély helyiségeiben díszített márványlapos kandallók adták hűvös és hideg időben a meleget a múlt században. Az épület alapzata igen erős, általában 4 m, sőt némely helyen 4,5 métert is eléri. Benne kisebb-nagyobb helyiségekkel és pincével. A források szerint az átépített kastély 1840-50 között lett kész. A kastélypark nagyszabású munkáját és a kis csónakázó tó kialakítását még Beck Pál (Dégenfeld apósa) kezdte el az 1820-as években. A park tökéletesebb és legszebb kialakítása azonban gróf Dégenfeld Imre idejében történt. „A megye egyik legszebb kertépítészeti emléke a Dégenfeld-kastély kertje... Az enyhén hullámos felszínű terepet ügyesen felhasználták a tájképi kertkompozíció számára. A viszonylag nagy kiterjedésű (Dégenfeld és Podmaniczkyék idejében 40 ha) kert... hangulatos és nagyon értékes növényeket tartalmaz. A kert díszértékét jelentősen növeli a kis tó. A kertben a kor tipikus növényei találhatóak. Említésre méltó pl. az épület sarkainál álló nagy tornyos tölgyek, a nagyméretű platánok, a tulipánfák... stb. kertépítészeti szempontból szépen megkomponált látványa. A kertben sétálók előtt a nagy nyiladékokon újra és újra feltűnik a tó víztükrére és a terek szélein elhelyezett növénykülönlegességek. Itt Szabolcsban az adott lehetőségek, körülmények között ez a kert különleges érték.”

Innen **Ófehértóra** mentünk, ahol a freskóiról híres XIV. századi római katolikus templomot néztük meg. Itt Lengyel József plébános úr fogadott minket. A feltehetően a XIV. század második negyedében emelt gótikus, egyhajós épület homlokzat előtti tornyát Pethő Rozália állíttatta 1750-ben. Az Árpád-házi Szent Erzsébet tiszteletére szentelt templom igazi látnivalói az 1400 körüli évekből származó freskók. A hajó északi falának freskója sárkányölő Szent Györgyöt ábrázolja, mely jelenetet kisebb, festett keretű - Jézus életének eseményeit megőrkítő - képek szegélyezik: az ifjú Jézus tanítja a bölcseket, Júdás csókkal árulja el Jézust, Cirenei Simon segít Jézusnak a keresztet vinni. A diadalív homlokzatán Szent Mihály mérleget tart, jobb oldalon Szent Erzsébet a leprásoknak ételt ad. A diadalív bélében Alexandriai Szent Katalin és Antiochiai Szent Margit alakja vehető ki. A freskók egyenetlen színvonalúak, ami azt valószínűsíti, hogy a mester csak a fontosabb részeket alkotta, a részleteket segédek, inasok festették meg. A reformáció idején a képeket eltakarták, s a vakolatra 1641-ben népi

hímzésmotívumokat, piros-kék levélcsokrokat festettek (valószínűleg ugyanaz a mester dolgozott itt, mint a csarodai templomban, hiszen a motívumok azonosak).

Következett utolsó állomásunk, a **polgári** régészeti park. Itt először gyorsan megebédeltünk, majd vezetéssel megnéztük az ősi magyar mesterségeket bemutató kiállításokat, amelyek stílusosan egy-egy jurtaban voltak láthatóak. A park régészeti részében a távoli múltat Polgár - Csőszhalom dűlő feltárásai alapján újjáépített Újkőkori lakóház képviseli, mely Európában egyedülálló. (Kr.e. 5000-4600). A ház 7x11m nagyságú, magassága 5.5m, cölöpszerkezetű. Fala a tartócölöpök közé font vesszőből és nádból készült, melyet agyaggal betapasztottak, és bekarcolással, vörös okkerfestékkel díszítettek. Padlója döngölt és tapasztott föld, tetejét náddal fedték. A ház berendezése hasonló korú tárgyak rekonstrukciója alapján készült.

Honfoglaló magyarok jurtaja:

Az egykori nomád lakóhely belsejét mutatja be. A férfi és a női bábu öltözete is a keleti hagyományokat követi. Külön oldalon laktak a nők és a férfiak. A férfiak oldalán az általuk használt eszközök láthatók (íj, nyílvessző, fanyereg, lószerszámok, lófarok, díszes szabja, üllő), míg a másik oldalon volt a nők és a gyerekek lakhelye (kendők, vászon tarisznya, díszpárnák).

Letelepedett magyarság jurtaja:

A magyarság megváltozott életmódját mutatja be. A bejáratnál szemben, a terepasztalon, a Hajdúdorog – csárdadombi kora Árpád kori falutelepülés makettje látható. Egyik oldalon a kovács dolgozik inasával és a munkájához szükséges eszközökkel (kovácsüllő, fújtató kemence, kalapács), a másik oldalon az őrlőnő látható használati eszközeivel (kézimalom, teknő, falapát, szakajtó).

Pákásztanya:

A pákász munkáját mutatja be, aki horgászattal foglalkozott, sekély vízben dolgozott, kezdetleges eszközökkel (halászháló, tapogató, rönkcsónak).

Halásztanya:

Téli tiszai tájkép. Megfigyelhetők a munka során használt eszközök (csónak, halászháló, gyékénysátor).

Állattartás:

A vidék jellegzetes foglalkozásai a csikós, ill. a pásztor, aki a bárányokat őrizte és gondozta.

A csikós jellegzetes kék színű bőszárú gatyában, ingben, fekete lajbiban látható, fején fekete nagy karimájú kalappal. Vállán a lóhajtáshoz szükséges ostor, oldalán bicskatartó látható. A pásztor báránybőrből készült subát visel.

Vadfogó:

Itt a vadász látható munka közben, jellegzetes zöld vadászkalapjában. A vadak elejtéséhez használt különböző csapdák is megfigyelhetők, illetve az erdőben élő állatok. (nyest, nyúl, ölyv, mókus, vadgerle, vaddisznó, fácán, szalonka)

Földművelés:

A földművelő ember munkája, eszközei láthatók (borona, kasza, favilla). A lócsösszekér mellett ülve látható a földművelő családja, előttük az elemőzsiás tarisznyával.

Még szívesen nézelődtünk volna, de gépkocsivezetőnk jelezte, hogy indulnunk kell, így buszra szálltunk.

A négy napos úton, bár kellemesen elfáradtunk, sok szép élményben volt részünk, megismerkedtünk nemcsak a műemlékekkel, hanem az itt élő emberek hétköznapijaival is. Mindig örömmel fogunk visszagondolni az itt eltöltött időre. Köszönjük a VI. kerület Terézvárosi Önkormányzat támogatását, amellyel hozzájárultak utunk sikeres megvalósításához.

Mógor Gabriella
túravezető